

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2004 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2004

2

VILNIUS 2005

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2004

2

VILNIUS 2005

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 01108 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

JONAS DRUNGILAS

**ETNOSOCIALINIS MOBILUMAS LIETUVOS DIDŽIOJOJE
KUNIGAİKŠTYSTĖJE: GRUŽEVSKIŲ GIMINĖS PAVYZDYS
(XVI A. ANTROJI PUSĖ – XVIII A. PRADŽIA)***

XVI a. vis glaudėjantys Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) tarpusavio ryšiai skatino visuomenių judėjimą. Aktyvėjanti ekspansyvos lenkų bajorijos migracija ir jos socialinė adaptacija LDK tapo ypač aktuali po Liublino unijos. Ši problema iki šiol nėra pakankamai tyrinėta¹. Visuomenių dinamiškumo įvertinimo trūkumą jau pabrėžė Janas Jurkiewiczus, pastebėdamas, jog minėtu klausimu stinga konkrečių tyrimų². Iš tiesų ligšioliniai tyrimai – tai daugiau vykusių procesų kontūrų išryškėjimas, nei jų analizė. Tokią situaciją nulėmė mūsų historiografijoje nusistovėjusi tyrimų tradicija, apsiribojanti Lenkijos ir Lietuvos santykių analize politiniame, teisiniame ir kultūriniame kontekste³.

* Dėkoju Swiss Baltic Nett vadovybei ir Geberto Rūfo fondui už suteiktą stipendiją ir galimybę stažuotis Fribūro universitete.

¹ XX a. pirmojoje pusėje K. Avižonio aptarti lietuvių ir lenkų bajorų giminystės ryšiai Vazų laikais liko be atsako, K. A v i ž o n i s, *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*, Kaunas, 1941, p. 490–493. Pasirodė pavienės, sporadiškos studijos: M. K o s m a n, Polacy w Wielkiem Księstwie Litewskim. Z badań nad mobilnością społeczeństwa w dobie jagiellońskiej 1386–1569, *Spoleczeństwa Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 1, Warszawa, 1981, s. 347–378; M. B. T o p o l s k a, Polacy w Wielkiem Księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku. (Przyczynek do dziejów polskiej emigracji na wschód w okresie staropolskim), *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica*, t. 2, Poznań, 1987, s. 147–166.

² J. J u r k i e w i c z, Osadnictwo polskie w Wielkiem Księstwie Litewskim w świetle badań historycznych, *Acta Baltico-Slavica*, t. 22, 1994, s. 237–256.

³ Tyrimų rezultatai apžvelgti: R. R. T r i m o n i e n ė, Polonizacija, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė V. Ališauskas, L. Jovaiša, M. Paknys, R. Petrauskas, E. Raila, Vilnius, 2001, p. 492–507.

Siekiant įvertinti lenkų bajorų migravimo bei prisitaikymo procesus LDK, vertėtų paanalizuoti vienos kitos lenkų giminės atvykimo ir įsikūrimo lokaliaje visuomenėje aplinkybes. Pirma, konkrečios giminės pavyzdys leidžia atskleisti lenkų bajorijos integravimosi ypatumus LDK visuomenėje. Antra, tokia analizė parodytų LDK vykusius socialinio mobilumo dėsningumus. Šio tyrimo objektu pasirinkta Gruževskių giminė – viena iš žymiausių Žemaitijos lenkų kilmės gimių, iki šiol, be genealoginių žinyrų informacijos⁴ ir XX a. pradžioje Boleslovo Gruževskio publikuotų, daugiausia konfesinių atspalvį turinčių dokumentų⁵, nesulaukusi gilesnių tyrimų.

Tyrimui pasirinktas laikotarpis (XVI a. antroji pusė – XVIII a. pradžia) leidžia analizuoti 3–4 Gruževskių kartų istoriją ir atskleisti giminės iškilimą – nuo privačios Radvilų valdos vietininko iki LDK pareigybės suteikimo. Gruževskių vedybų politikos ekonominio potencialo, protekcijų ir pareigybių analizė padės atskleisti horizontalaus mobilumo – migracijos, ir vertikalaus – giminės karjeros funkcionavimą⁶. Tokiu būdu tradicinis genealoginis tyrimas integruojamas į socialinės bei demografinės istorijos kontekstą.

Atvykimas ir įsikūrimas

Besiformuojantys LDK administraciniai, teisiniai, ekonominiai institutai sudarė palankias sąlygas lenkų bajorų atvykimui ir įsikūrimui Lietuvoje. Šis procesas suintensyvėjo panaikinus draudimą lenkų bajorams įsigyti valdas LDK⁷. Atvykusių lenkų bajorų ypač pagausėjo XVI a. antrojoje pusėje. Tuo metu atsikėlė ir Gruževskiai.

Pirmasis iš Gruževskių giminės į LDK atvyko Jonas Povilavičius Gruževskis, kuris XVI a. antrojoje pusėje atsikėlė į Naugarduko pavieta iš Mozūrijos, Lomžos pavieto. 1566 m. jis minimas kaip Mikalojui Radvilai Juodajam priklausiusio Niehnievičių dvaro pavietininkis, o vėliau – kaip vietininkas⁸. Tikslėsių duomenų apie J. Gruževskio

⁴ S. U r u s k i, Gruzewski h. Lubicz, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 5, Warszawa, 1908, s. 30–31; T. Ż y c h l i ņ s k i, Gruzewscy herbu Lubicz, *Złota księga szlachty polskiej*, rocz. 24, Poznań, 1902, s. 62–67; A. B o n i e c k i, Gruzewscy, *Herbarz Polski, cz. 1 (wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich)*, t. 7, Warszawa, 1904, s. 147–150.

⁵ B. G r u ż e w s k i, *Kościół ewangelicko-reformowany w Kelmach. Rys historyczny na dokumentach urzędowych*, Warszawa, 1912.

⁶ Ligi šiol manoma, jog geriausiai socialinio mobilumo aspektus yra išanalizavęs šios temos pradininkas P. A. Sorokinas, žr.: P. A. S o r o k i n, *Social and Cultural Mobility*, New York, 1964, p. 133.

⁷ *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków, 1932, nr 125, s. 356.

⁸ B. G r u ż e w s k i, min. veik., p. 3; 1566 m. paminėtas kaip Niehnievičių pavietininkis: „пань Янь Грушевский понаместникъ Негневицкий“, žr.: Nesvyžiaus vietininko Motiejaus Kavečinskio dekretas, 1566 m. rugpjūčio 4 d., Niehnievičiai, *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссиею для разбора древних актов* (toliau – АВАК), т. 11, Вильна, 1880, с. 40.

verbavimo į Radvilos Juodojo tarnybininkų ratą nežinome, tačiau galimi keli paaiškinimai. J. Gruževskis į Radvilos Juodojo akiratį galėjo patekti dėl Lenkijoje buvusių Radvilos valdų arba per pastarojo žmonos Elžbietos Šidloveckos dvarą⁹. Manytina, jog remiamas patrono, 1560 m. J. Gruževskis Naugarduko paviete įsigijo Baracino dvarelį, neoficialiai įgydamas LDK indigenatą¹⁰. Kalbėti apie glaudesnę patrono ir vietininko bendradarbiavimą keblu, tačiau tikėtina, kad veikiamas patrono konfesinių nuostatų, J. Gruževskis priėmė evangelikų reformatų tikėjimą¹¹.

J. Gruževskis Radvilos Juodojo dvaro pareigybinėje sistemoje nepakilo iki pat pastarojo mirties 1565 m. Manytina, jog neilgas pažinties laikas nesuteikė pakankamai progų neseniai į didiko dvarą patekusiam J. Gruževskiui užsirekomenduoti kaip patikimam tarnybininkui.

Po pirmojo patrono Radvilos Juodojo mirties J. Gruževskį, kaip ir dalį kitų senųjų tėvo tarnybininkų, perėmė Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. Pirmieji ryšiai tarp J. Gruževskio ir naujojo patrono fiksuojami jau 1567 m. (J. Gruževskis padėjo Radvilai Našlaitėliui išrengti raitelius iš valdų)¹². Kaip matyti iš vėlesnių duomenų, patronas turėjo neblogai pažinoti savo vietininką. Greta išlikusių raštiškų Radvilos Našlaitėlio nurodymų J. Gruževskiui¹³, nemažai būta ir tiesioginių patrono ir vietininko susitikimų¹⁴.

Vietininkaudamas Niehnievičiuose Jonas pasikvietė ir padėjo įsikurti LDK kitiems broliams. Gruževskių šeima buvo gausi, joje buvo net aštuoni broliai. Jaunesnieji broliai – Povilas, Stanislovas ir Pranciškus liko Mozūrijoje, kur jiems atiteko valdos Młodzianove, Okurove bei Karališkuosiuose Prūsuoose (Grodziske ir Gružuose). Likusieji penki broliai: Jonas, Mikalojus, Damijonas, Andrius ir Jokūbas įsikūrė skirtingose LDK vietovėse¹⁵. Taigi XVI a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje Radvilos Našlaitėlio dvare užtinkami net keturi Gruževskių giminės atstovai. Jonas Gruževskis, vyriausias iš brolių, kaip minėta, buvo Niehnievičių vietininkas, kasmet Radvilai mokėjęs iš valdomos valdos

⁹ T. K e m p a, *Mikolaj Krzysztof Radziwill Sierotka (1549–1616). Wojewoda Wileński*, Warszawa, 2000, s. 25.

¹⁰ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 3.

¹¹ Tam įtakos turėjo ir tai, jog jau 1559 m. Niehnievičiuose veikė evangelikų bažnyčia, žr. ten pat, p. 3.

¹² M. K. Radvilos laiškas Jonui Gruževskiui, Niehnievičių vietininkui, 1567 m. balandžio 12 d., Šidlovecas, *Archiwum Główne Akt Dawnych* (toliau – AGAD), AR, dz. II, suplement, 12A(2); pgl. T. K e m p a, *Mikolaj Krzysztof Radziwill Sierotka*, s. 50.

¹³ Ten pat, p. 50; LDK maršalkos M. K. Radvilos raštas Šiaulių vietininkui J. Gruževskiui, 1582 m. birželio 29 d., Vilnius, *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – LMAB RS), f. 273, b. 2070, l. 1.

¹⁴ Galimi susitikimai su patronu pagal jo itinerariumą – Nesvyžiaus dvare: 1569, 1571, 1574, 1577–1579, 1581 m. ir 1591 m. Žemaitijoje; pgl. T. K e m p a, *Mikolaj Krzysztof Radziwill Sierotka*, s. 323–345.

¹⁵ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 4.

po 470 kapų grašių¹⁶. Našlaitėlio dvare sutinkame ir du jaunesnius Jono brolius. Damijonas minimas 1571 m., Radvilai Našlaitėliui palaikant ryšius su savo svainiu Achacijumi Cema, Pamario vaivada¹⁷. Jokūbas vėliau iš Jono perėmė Niehnievičių vietininko pareigas¹⁸. Tarp kitų Radvilos tarnybininkų ir tarnų, kuriems buvo išmokėta alga, paminėtas ir Vaitiekus Gruževskis¹⁹, tikėtina, jog anksčiau minėtų Gruževskių giminaitis. Gruževskių migracinis solidarumas buvo pagrindinis veiksnys, nulėmęs brolių atvykimą į LDK.

Lemtingas posūkis Jono Gruževskio karjeroje ir jo brolių perspektyvoje buvo Šiaulių vietininko pareigybės gavimas. Šį paskyrimą nulėmė keletas veiksnių. 1577 m. pabaigoje Nesvyžius tapo pagrindine Radvilos Našlaitėlio rezidencija, tad susidarė palankios sąlygos Radvilai Našlaitėliui detaliau įvertinti savo dvarą²⁰. Kaip paaiškėja iš vėlesnių faktų, susikirto jo ir kai kurių likusių tėvo tarnų gyvenimo dvare sampratos²¹. Radvila Našlaitėlis ėmėsi rimtų pertvarkymų: sumažino Nesvyžiaus dvaro personalą, išvarydamas kai kuriuos tarnus, taip pat ir J. Gruževskį²². Kita svarbi detalė, jog 1572 m. Radvilos Našlaitėlio gautos Šiaulių valdos administravimas dešimtmečio pabaigoje jam tapo rimtu rūpesčiu: laiške Radvilai Perkūnui jis skundėsi, jog negali rasti tinkamo valdytojo²³. Tai buvo puiki proga „atsikratyti“ J. Gruževskio, kurį jau 1581 m. sutinkame kaip Šiaulių vietininką²⁴. Žinoma, čia turėjo būti abipusis suinteresuotumas. Radvila Našlaitėlis J. Gruževskio asmenyje įžvelgė patikimą valdytoją, turėjusį 20 metų vie-

¹⁶ Vilniaus vaivados Mikalojaus Kristupo Radvilos pajamų ir išlaidų registracijos knyga, 1571–1572 m., *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB RS*), f. 5, b. 1367, Nr. 3408, l. 2, 3.

¹⁷ Ten pat, l. 6: „Straszowi pacholęcziu jm. które[go] jm. szle do pana wojewody Pomorskiego przez Damijana Gruszowskiego za półszosta lokczy sukna szarego luńskiego na sukienką i ubranie z rozkazania jm. 5 zl. a pacholęcziu dalem z rozkazania do Damijana Gruszowskiego na płótno do kabata i na krawcza“.

¹⁸ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 4.

¹⁹ *VUB RS*, f. 5, b. 1367, Nr. 3408, l. 141: „Jurgielti służebników dworu jm. <...> Wojciechowi Grużewskiemu 10 zł.“

²⁰ T. K e m p a, Urzędnicy i klienci Mikolaja Krzysztofa Radziwiłła Sierotki, *Lituano–Slavica Posnaniensia*, t. 9, 2003, s. 194.

²¹ U. A u g u s t y n i a k, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła (1585–1640). Mechanizmy patronatu*, Warszawa, 2001, s. 176.

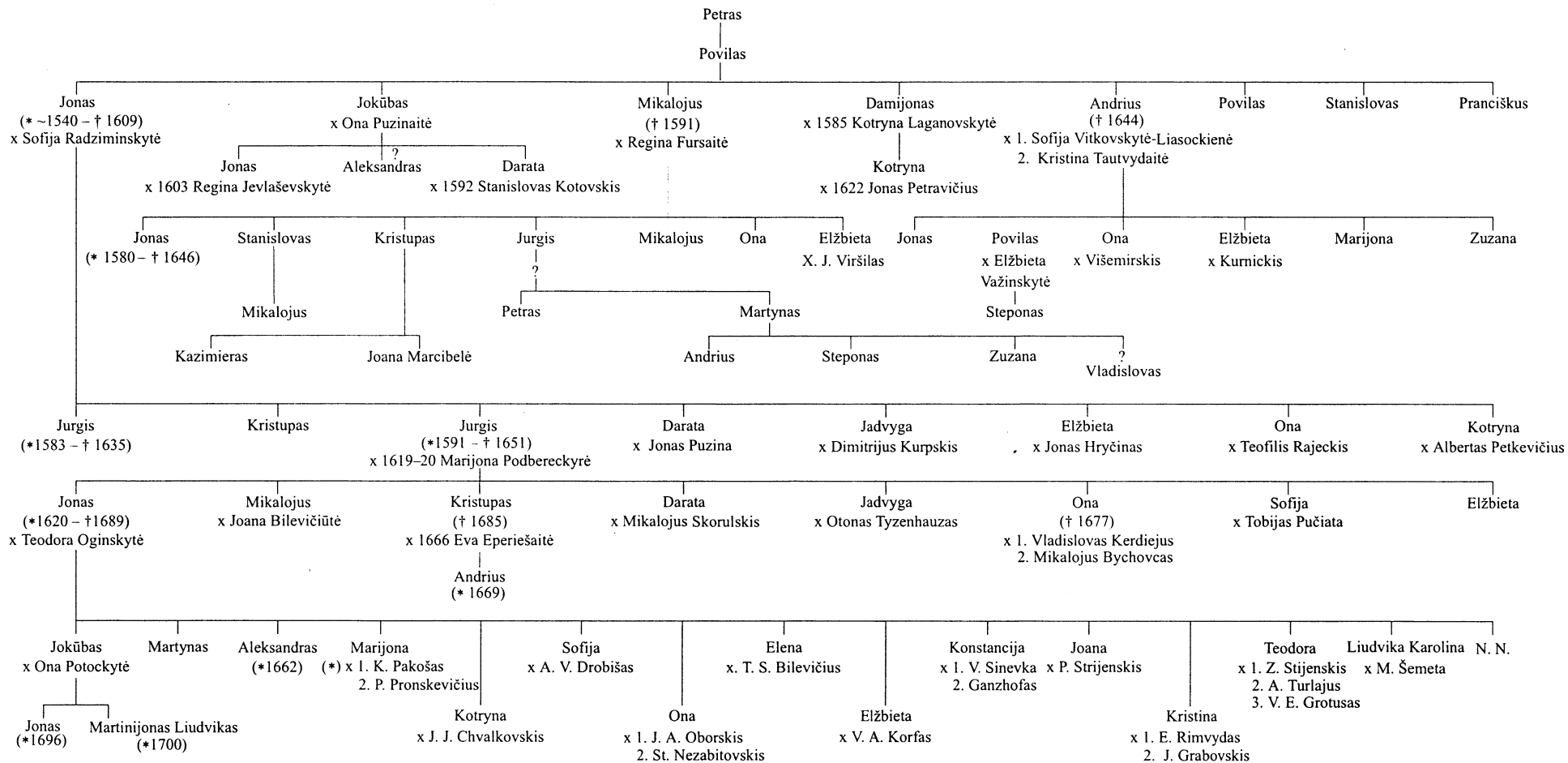
²² Radvilos Našlaitėlio laiškas Kristupui Mikalojui Radvilai Perkūnui, 1579 m. balandžio 2 d., Nesvyžius, *Archiwum Domu Radziwiłłów* (toliau – *ADR*), wyd. A. Sokolowski, Kraków, 1885, t. 8, Kraków, 1885, s. 16: „Odstanie sług a to tych: Gruszewskiemu kazalem precz, bo znacz się W. M. z swego jeśli spokojniczek, a to anioł przeciwko mojemu był. Ten mój w Niehniewiczach, gdzie W. M. z łaski swej u mnie był, tej nocy zwadą taką począł że mało kilka nie było zabitych już o północy, trzy gwałty tamże uczynił, to W. M. sądz jeśli w takim słudze korzyścić“.

²³ Ten pat, p. 15.

²⁴ Tytuvėnų dvaro inventorius, 1581 m. gruodžio 1 d., Tytuvėnai, *АВАК*, т. 14, Вильна, 1887, c. 246.

Gruževskių genealogija XVI a. vid.–XVIII a. pr.

Sutartinis žymėjimas: * – gimė; † – mirė; X – susituokė.

Lentelė sudaryta remiantis straipsnyje panaudotais šaltiniais

tininkavimo patirtį. Tuo tarpu J. Gruževskis taip pat puikiai suvokė galimas vietininkavimo Šiauliuose perspektyvas.

J. Gruževskiui tapus Šiaulių vietininku, galima sakyti, ir prasidėjo Gruževskių šeimos įsikūrimo ir įsitvirtinimo Žemaitijos kunigaikštystėje procesas. Pelninga Šiaulių vietininko vieta suteikė galimybę gauti nemažas pajamas. Vien per 1586–1589 m. J. Gruževskis iš Šiaulių ekonomijos ir jai priklausiusių Šiaulių, Radviliškio, Joniškio bei Žagarės miestų surinko 1260 kapų grašių²⁵. Suprantama, didžioji sumos dalis atitekdavo patronui, o vietininkui nubyrėdavo tik nedidelė jos dalis.

Administravimas ir rezidavimas vienoje iš didžiausių Žemaitijos valdų J. Gruževskiui sudarė puikias sąlygas vykdyti jam naudingus finansinius sandėrius. Pirmasis sandėris sudarytas 1581 m., kai Lenkijos Karūnos etmonas Mikalojus Sieniavskis ir Ona Sapiegaite J. Gruževskiui įkeitė stambią Tytuvėnų valdą – miestelį su 9 kaimais, kurią J. Gruževskis išlaikė iki 1594 m., – rodė galimos vietininko finansinės bazės apimtį²⁶.

XVI a. pabaigoje įvyko reikšmingiausi J. Gruževskio pirkimai konstruojant stambią Kelmės valdą, išsidėsčiusią net keliuose valsčiuose. Valdos apmatus padėjo suformuotų dvarų pirkimai. Pirmiausia J. Gruževskis nusipirko Želvių²⁷, vėliau – Šilėnų dvarus²⁸, galiausiai 1591 m. įsigijo didelę suformuotą Kelmės valdą – Kelmės miestelį su 54 miestiečių dūmais²⁹, keletą palivarkų, Dabikinės valsčių bei 33 kaimus, kuriuos nupirko iš Bagdono Solomereckio už 15 tūkst. kapų grašių³⁰. Taip pradėjo ryškėti kuriamos stambios valdos kontūrai. J. Gruževskis toliau sumaniai vykdė žemėvaldos politiką: pirkto dvarus, kaimus ar net atskiras tarnybas³¹, esančias arti savo dvarų, priėmė dvarų įkeitimus (Lyduvėnų³², Graužų³³). Įsigydamas žemes J. Gruževskis sumaniai pasinaudojo Žemaitijos elito atstovų (Jono Skaševskio, Jono Šemetos) finansiniais sunkumais,

²⁵ Skundas dėl nesumokėtų J. Gruževskio mokesčių, 1586 m. lapkričio 12 d., ten pat, t. 26, p. 226.

²⁶ Tytuvėnų dvaro inventorių, 1581 m. gruodžio 1 d., Tytuvėnai, ten pat, t. 14, Vilnius, 1887, p. 246; J. Gruževskio kvitacinis raštas LDK kancleriui L. Sapiegai, gavus iš jo 2000 kapų gr., 1594 m. gruodžio 1 d., *Опись документов Виленского Центрального Архива Древних актовых книг* (toliau – *Опись*), т. 3, 1904, с. 117.

²⁷ M. Maškovskio Želvių dvaro pardavimas J. Gruževskiui, 1586 m. lapkričio 1 d., ten pat, t. 2, p. 21.

²⁸ St. Skaševskio Šilėnų dvaro pardavimas J. Gruževskiui, 1587 m. liepos 4 d., ten pat, t. 2, p. 33.

²⁹ Kelmės dvaro inventorių, 1588, Kelmė, *LMAB RS*, f. 37, b. 10540, l. 1–2.

³⁰ Yra išlikę keletas Kelmės dvaro inventorių: B. Solomereckio Kelmės dvaro pardavimas 1591 m. vasario 20 d., Šiauliai, *LMAB RS*, f. 37, b. 1110, l. 1; Kelmės dvaro inventorių, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), SA, b. 14780, l. 780–790; Kelmės dvaro inventorių, 1591 m. gegužės 19 d., Kelmė, *АВАК*, т. 14, Вильна, 1887, с. 377; B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 28–29.

³¹ Želvių, Šilėnų ir Kelmės dvaro dokumentų sąrašas, 1596 m. vasario 5 d., Kelmė, *LMAB RS*, f. 256, b. 3904, l. 1.

³² L. Šimkavičiaus skundas, 1586 m. spalio 22 d., *Опись*, т. 1, с. 191.

³³ Graužų dvaro inventorių, 1595 m. vasario 17 d., Verpena, *LMAB RS*, f. 37, b. 1073, l. 1–2.

nuskurdusių bajorų padėtimi. XVII a. pradžioje J. Gruževskio žemių pirkimo tempai pastebimai sulėtėjo. Dažniausiai prie suformuotų dvarų buvo atliekami apskaičiuoti žemių ir kaimų apskaitimai, nuperkamos pavienės žemės³⁴.

Naujai „iškeptam“ Žemaitijos žemioniui integruojantis į naują bajorų terpę teko patirti senųjų Žemaitijos elito giminių atstovų nepasitenkinimą. Dėl naujų pirkinių ribų nustatymo, pabėgusių valstiečių J. Gruževskiui ne kartą teko bylinėtis su kaimynais. 1588–1589 m. ne vieną bylą J. Gruževskiui išklėlė Stanislovas Sirevičius³⁵. Šiek tiek anksčiau Šiaulių vietininko interesai susikirto su Žemaitijos seniūno Jono Kiškos tarnybininku Stanislovu Radavičiumi³⁶.

Kitas svarbus socialinio mobilumo veiksnys, nulėmęs J. Gruževskio įsitvirtinimą Žemaitijoje, buvo 1584 m. įvykusios jo vedybos su Sofija Radzimirskyte³⁷. Jauniausioji evangeliko Martyno Radzimirskio duktė J. Gruževskiui buvo puiki partija. Apskaičiuotas susigiminiavimas su neseniai atsikėlusia tos pačios konfesijos lenkų bajorų gimine buvo sumanus prisitaikymo ir socialinio mobilumo derinys. Be to, Radzimirskiai XVI a. antroje pusėje – XVII a. pirmojoje pusėje dominavo Žemaitijos elite. J. Gruževskio uošvio – Martyno Radzimirskio sūnus Vaitiekus nuo 1587 m. buvo Žemaitijos pakamaris. Kitas Martyno sūnus Aleksandras buvo Žemaitijos stalininkas³⁸, o pastarojo sūnus Andrius Aleksandras XVII a. pirmojoje pusėje buvo Žemaitijos pakamaris ir Šiauduvos tįjūnas³⁹. Radzimirskių giminiavimasis su tokiomis garsiomis evangelikų reformatų giminėmis kaip Bilevičiai – neatsiejama Žemaitijos elito dalimi⁴⁰, Deltuviškiais, dominavusiais Vilkmėgės paviete, bei Gradovskių gimine⁴¹, buvo reikšmingas ir J. Gruževskiui.

Naudingos vedybos, Žemaitijoje kuriama stambi valda rodė augantį J. Gruževskio savarankiškumą. Kaip tik nuo to laikotarpio nebefiksuojami J. Gruževskio ryšiai su Radvila Našlaitėliu. Šiaulių vietininko pareigas Našlaitėlis jau 1592 m. perdavė Jonui Siesickiui⁴².

³⁴ *LMAB RS*, f. 37, b. 1027, l. 14; b. 2234, l. 1; b. 2007, l. 3; b. 2227, l. 1–8; *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LNMB RS*), f. 91, b. 684, l. 10; b. 696, l. 1.

³⁵ Užfiksuoti 7 St. Sirevičiaus skundai, žr.: *Onucb*, t. 2, c. 6, 11, 73, 75–108.

³⁶ St. Radavičiaus skundai, žr.: ten pat, t. 1, p. 119, 176.

³⁷ Tytuvėnų užrašymas S. Radzimirskytei, 1584 m. birželio 19 d., ten pat, t. 1, p. 111.

³⁸ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 4.

³⁹ *Raganų teismai Lietuvoje*, parengė K. Jablonskis ir R. Jasas, Vilnius, 1987, p. 213.

⁴⁰ E. S a v i š č e v a s, Bilevičių kilmė ir genealogija (XV–XVI a.), *Lituanistica*, 2001, Nr. 4(48), Vilnius, 2001, p. 3–22.

⁴¹ I. L u k š a i t ė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 244, 253, 257, 474 ir kt.

⁴² T. Kempa klysta, teigdamas, jog J. Gruževskis Šiauliuose vietininkavo iki 1590 m.; žr. T. K e m p a, *Urzednicy i klienci...*, s. 204. J. Gruževskis Šiaulių vietininku buvo iki 1592 m. pradžios, žr.: *Onucb*, t. 3, c. 7, 11.

Prie ryšių nutraukimo galėjo prisidėti stiprėjantis patrono ir jo vietininko atsidavimas skirtingoms konfesijoms. Manytina, jog Radvila Našlaitėlis J. Gruževskį „perleido“ evangelikų reformatų Biržų ir Dubingių Radvilų šakai, su kuria ryšių būta ir anksčiau⁴³.

Tad koks gi buvo tas eilinis mozūrų bajoras – J. Gruževskis, patekęs Radvilos Juodojo akiratin? Suprantama, psichologinė bajoro charakteristika yra svarbi ir reikšminga, norint atskleisti dvaro ar klientūros verbavimo mechanizmą. Kelios detalės leidžia nupiešti J. Gruževskio sociopsichologinį paveikslą. Pradžioje jis – naujas asmuo, atvykęs, tačiau patronas garantavo jam pragyvenimą. Užimama vieta suteikė pasitikėjimo bei leido atsiskleisti charakterio savybėms. Prasiveržęs ūmumas neliko nepastebėtas. Antai J. Gruževskis naktį sukėlė net 3 muštynes, tuo nustebindamas naujajį savo patroną Radvilą Našlaitėlį⁴⁴.

Saugumą ir pasitikėjimą J. Gruževskiui suteikė vėlesnis jo statuso bei finansinės padėties pasikeitimas⁴⁵. Šiuos bruožus rodo ryškus bei kampuotas jo rašto braižas⁴⁶ (1 pav.). Antroje gyvenimo pusėje J. Gruževskis taip pat nestokojo emocionalumo. Kilus konfliktui su katalikų atstovais, J. Gruževskis nesiuntė įgaliotinių ar tarnų jam atstovauti, bet pats stojo ginti Kelmės evangelikų bažnyčios ir kapinių⁴⁷. Jo povyza ginčo metu, atkaklumas bylinėjantis dar kartą patvirtina, jog tai buvo emocionalus, energingo charakterio bei giliai tikintis žmogus.

Taigi iš Mozūrijos atvykę broliai Gruževskiai, naudodamiesi vyriausiojo brolio statusu ir pagalba, rado palankias sąlygas ir puikias perspektyvas įsikurti LDK. Jono vietininkavimas Šiauliuose buvo palankus stambios valdos suformavimui, kuri tapo vienu iš svarbiausių jo palikuonių iškilimo veiksmu.

⁴³ 1577 m. Radvila Rudasis J. Gruževskiui įkeitė Lipičino dvarą, po to už laikymą skolinosi 400 kapų gr., 1581 m. Radvilos sūnus Mikalojus tą dvarą išpirko, tačiau 1581 m. jis J. Gruževskiui įkeitė Kiemėnų palivarką, žr.: R. R a g a u s k i e n ė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584 m.)*, Vilnius, 2002, p. 387–388; R. R a g a u s k i e n ė, D. K a r v e l i s, *1645 m. Juzefo Naronovičiaus-Naronskio Biržų kunigaikštystės žemėlapis. Radvilų valdos istorija ir kartografija*, Vilnius, 1997, p. 61.

⁴⁴ ADR, p. 16.

⁴⁵ T. L u c k m a n n, P. B e r g e r, Soziale Mobilität und persönliche Identität, *Lebenswelt und Gesellschaft. Grundstrukturen und geschichtliche Wandlungen*, hg. T. Luckmann, Paderbor, 1980, S. 142–143.

⁴⁶ H. H e r t z, *La graphologie*, 1995, Paris, p. 43.

⁴⁷ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 62, 65: „przyjchawszy do kościoła Kielmieńskiego, znalazłem na cmintarzu tego kościoła samego pana Gruzewskiego stojącego <...> sam osobą swą bronii i nie postżpował“.

1 pav. Jono Gruževskio parašas (1596 m.), *LMAB RS*, f. 256, b. 3904, l. 2.

Jaunesniųjų Gruževskių šakų likimai

Giminės savimonėje giliai įsisaumonintas kraujo ryšys, bendrų interesų suvokimas žymėjo vieną iš pagrindinių giminę vienijančių veiksnių – solidarumo egzistavimą⁴⁸. Ryškus solidarumo pasireiškimas sąlygojo giminės išlikimą bei galimą kilimą.

Stiprų solidarumą pastebime pirmojoje Gruževskių kartoje. Atvykę broliai veikė vieningai. Tapdamas Šiaulių vietininku, Jonas Gruževskis buvusią Niehnievičių vietininko pareigybę perleido broliui Jokūbui. Įsikūręs ir įsitvirtinęs Žemaitijoje, Jonas Gruževskis ėmėsi globoti kitus savo brolius. Įkeisto Tytuvėnų dvaro vietininko vietą jis suteikė broliui Damijonui⁴⁹, vėliau jauniausiajam broliui Andriui patikėjo Kelmės valdos administravimą⁵⁰. Jonas atliko globėjo vaidmenį, remdamas neturinčius valdų ir nevedusius brolius. Jono įtaka jaunesniems broliams buvo stipri. Trys broliai (Mikalojus, Jokūbas ir Andrius) savo sūnus, manytume, taip pat neatsitiktinai pakrikštijo Jonais.

Brolių tarpusavio ryšys ir pasitikėjimas vienas kitu buvo stiprus. Antai Mikalojus Gruževskis savo palikuonių globėju paskyrė brolį Joną, o testamentu vykdytojais – Damijoną ir Andrių⁵¹. Įsikūrę skirtingose, geografiniu atžvilgiu gan tolimose vietovėse broliai bendradarbiavo ir teikė finansinę pagalbą⁵².

Susiformavo atskiros giminės šakos. Mažiausiai žinoma apie Jokūbo Gruževskio šaką, įsikūrusią Naugarduko pavieta. Jokūbas buvo Radvilos Našlaitėlio vietininkas, turėjo valdų Naugarduko bei Valkavysko pavietuose⁵³. Jis vedė Oną Puzinaitę⁵⁴, su kuria

⁴⁸ A. B o u r g u i è r e, *Famille, Dictionnaire des sciences historiques*, publié sous la directions de André Bourgière, Paris, 1975, p. 275; J.-P. L a b a t u t, *Les noblesses européennes. De la fin du XVIe siècle à la fin du XVIIIe siècle*, Paris, 1978, p. 72.

⁴⁹ Ž. Kamenskio skundas dėl pabėgusio į Tytuvėnų miestelį valstiečio, Raseiniai, 1590 m. birželio 23 d., *VUB RS*, f. 7, b. 17/14591, l. 949.

⁵⁰ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 96.

⁵¹ Mikalojaus Gruževskio testamentas, 1591 m. liepos 28 d., *VUB RS*, f. 7, b. 17/14591 (įrašas Žemaitijos PTK), l. 287–290.

⁵² Tai patvirtina Jokūbo Gruževskio broliui Mikalojui įkeistas dvaras Valkavysko paviete, žr. ten pat.

⁵³ *Онучь*, т. 2, с. 172.

⁵⁴ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 3.

susilaukė sūnaus Jono ir dukters Daratos. Pastaroji 1592 m. buvo ištekinta už Stanislovo Kotovskio⁵⁵. Tuo tarpu Jonas 1603 m. vedė Naugarduko žemės pateisėjo Teodoro Jevlaševskio dukrą Reginą⁵⁶. Svarbu pažymėti, jog T. Jevlaševskis (nuo 1572 m.) priklausė Radvilos Našlaitėlio klientūrai⁵⁷. Vedybos tarp to paties patrono tarnybininkų ir klientų buvo įprastas didiko dvaro ir klientūros vidinio solidarumo ženklas⁵⁸. Tikėtina, jog Ašmenos paviete įsikūręs Aleksandras Gruževskis buvo vienas iš minėto Jokūbo sūnų, miręs prieš 1625 m.⁵⁹ Tolimesnių Jokūbo šakos ryšių su Žemaitijoje įsikūrusiomis šakomis užtikti nepavyko.

Kitos Gruževskių šakos įsikūrė Žemaitijoje. Vienos jų pradininkas – Mikalojus Gruževskis. Greičiausiai dar prieš broliui Jonui persikeliant vietininkauti į Šiaulius, jis vedė Reginą Fursaitę⁶⁰. Pagrindinis Mikalojaus dvarelis buvo Dirvėnų valsčiuje⁶¹. Kitaip, negu brolis Jonas, Mikalojus buvo katalikas, greičiausiai Radvilos Našlaitėlio ar jo brolio Stanislovo, 1590–1595 m. seniūnavusio Žemaitijoje, įtakoje. Su žmona Regina Mikalojus susilaukė penketo sūnų: Jono, Stanislovo, Kristupo, Jurgio ir Mikalojaus bei dukrų Onos ir Elžbietos⁶². Mirus tėvui 1591 m.⁶³, netrukus mirė ir pilnametystės nesulaukęs jauniausias jo sūnus Mikalojus⁶⁴.

Po Mikalojaus Gruževskio mirties šeimos galva tapo vyriausias sūnus Jonas. Jo likimas atskleidžia kai kuriuos majorato funkcionavimo aspektus. Prieš įstudamas į jėzuitų vienuolyną Rygoje⁶⁵, Jonas Gruževskis užtikrino pusę iš 2/3 paveldėto Dirvėnų dvaro broliams ir seserims⁶⁶. Jau būdamas vienuoliu, jis savo valdas ir vyriausiojo brolio

⁵⁵ *Opisć*, t. 3, c. 23.

⁵⁶ T. J e v l a š a u s k i s, *Atsiminimai*, Vilnius, 1998, p. 68.

⁵⁷ T. K e m p a, *Urzędnicy i klienci...*, s. 217–218.

⁵⁸ U. A u g u s t y n i a k, Globėjo pareigos tarnybininkams ir klientams, remiantis Kristupo II Radvilos (1585–1640) klientėlės pavyzdžiu. Lūkesčiai ir tikrovė, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002, I, Vilnius, 2003, p. 55.

⁵⁹ A. B o n i e c k i, min. veik., p. 140.

⁶⁰ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 3.

⁶¹ M. Romanavičiaus 2 dalių Dirvėnų dvaro pardavimas M. Gruževskiui, 1590 m. liepos 16 d., *Onucb*, t. 2, c. 124.

⁶² Ten pat, p. 172: Elžbieta Gruževskytė buvo ištekinta už Jono Vaitiekaičio Viršilo, žr.: K. Žarnovskio skundas dėl pabėgusio valstiečio, 1651 m. rugpjūčio 8 d. (?), *LMAB RS*, f. 207, b. 351, l. 1–3.

⁶³ *Opisć*, t. 2, c. 172.

⁶⁴ M. Stanislovaičio Gruževskio Dirvėnų dvaro dalies pardavimas J. Verteliui ir V. Liaudginui, Vilnius, 1638 m. rugpjūčio 16 d., *VUB RS*, f. 8, b. 3692, l. 1: „bezpomnie w młodym wieku z tego świata zeszedł“.

⁶⁵ Jonas Gruževskis, gimęs apie 1580 m. dab. Baltarusijoje, 1595 m. spalio 30 d. įstojo į jėzuitų vienuolyną Rygoje; žr.: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. L. Grzebień SJ, Kraków, 2004, s. 200.

⁶⁶ Jono Mikalojaičio Gruževskio garantinis raštas dėl pusės Dirvėnų dvaro išsaugojimo broliams ir seserims, 1595 m. spalio 4 d., *Onucb*, t. 3, c. 128.

teisės perdavė broliui Stanislovui, jam pavesdamas ir kitų nepilnamečių brolių globą⁶⁷. Valda ir teisė ja disponuoti Stanislovui perėjo ne pirmagimystės tvarka, bet amžiaus eile, pagal vyresniojo brolio teisę⁶⁸.

Tapęs jėzuitu Jonas Gruževskis pradėjo įspūdingą karjerą. Jis studijavo Romoje, grįžęs dėstė Pultuske, Brianeve, Nesvyžiuje, Vilniaus akademijoje įgijo teologijos mokslų daktaro laipsnį⁶⁹. 1618–1625 ir 1641–1642 m. Jonas Gruževskis buvo Vilniaus akademijos rektorius, o 1626–1630 m. – Zigmanto Vazos pamokslininkas⁷⁰. J. Gruževskio užimama padėtis vertė net pagrindinį LDK evangelikų reformatų globėją Kristupą Radvilą ieškoti su juo ryšių, siekiant (nuo 1627 m.) valdovo malonės. Taip siekdamas valdovui artimo asmens palankumo, tirdamas politinę situaciją⁷¹, Radvila su Jonu Gruževskiu nuolat susirašinėjo, aukojo pinigines aukas⁷².

Čia reikia paminėti Lietuvos istoriografijoje įsitvirtinusį mitą. Jonas Gruževskis, Vilniaus akademijos rektorius, klaidingai vadinamas žemaičiu⁷³. Šis teiginys daugiausia grindžiamas J. Gruževskio išleistais lietuviškais spaudiniais⁷⁴ bei jo kalbėjimu lietuviškai⁷⁵. Tačiau Romoje saugomuose jėzuitų kataloguose jis įvardijamas *Ioannes Gruzewski, rutenus ex Mazovita natus*⁷⁶. Taigi J. Gruževskis save laikė rusėnu, kilusiu iš Mozūrijos. Tai paneigia jam istoriografijos primestą žemaitiškumą. Pastebėtina, jog šis antroje atvykėlių kartoje užfiksuotas kilmės vietos įvardijimas liudija išlaikytą gyvą genealoginę savimonę.

⁶⁷ Jono Gruževskio žemių perleidimas broliui Stanislovui, 1609 m. birželio 22 d., Vilnius, *VUB RS*, f. 8, b. 3690, l. 1: „Постановышы се очевисто каплан закону соцыетаты Иезу, княз Янь Миколаевич Кгружевский <...>, родыцов наших пана Миколая Кгружевского и Раины Фурсовны“.

⁶⁸ M. N a s s i e t, *Parenté, noblesse et états dinastiques XVe–XVe siècles*, Paris, 2000, p. 45–49.

⁶⁹ *Akademijos laurai = Laureae Academiae*, parengė M. Svirskas ir I. Balčienė, Vilnius, 1997, p. 83.

⁷⁰ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 200.

⁷¹ H. W i s n e r, *Król i książe. Konflikt między Zygmuntem III Wazą i Krzysztofem Radziwiłłem, Rocznik Białostocki*, t. 11, Warszawa, 1972, s. 91–93.

⁷² J. Gruževskio laiškas K. Radvilai, Varšuva, 1629 m. gegužės 30 d., *AGAD*, AR, dz. V, Nr. 4833, l. 1: „<...> oddane mi są dwuste złotych, jałmużna od waszej miłości ubogiemu domowi naszemu obiecane, za którą unizonie wm. w wszystką bracie dziękuję“. Ten pat yra išlikę 4 J. Gruževskio laišakai K. Radvilai.

⁷³ J. J u r g i n i s, I. L u k š a i t ė, *Lietuvos kultūros istorijos bruožai. (Feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus)*, Vilnius, 1981, p. 263; *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, Vilnius, 1994, p. 64 ir kiti darbai.

⁷⁴ *Gromata arba istatimas Urbono Aszmojo Popiežiaus, Synodus quarta Diocesis Samogitiensis*, Vilnae, 1647; plg. V. B i r ž i ž k a, *Aleksandrynas*, t. 1: *XVI–XVII amžiai*, Čikaga, 1960, p. 242.

⁷⁵ 1601 m. jėzuitams iškėlus puotą Romoje kardinolo Borghese garbei, jis lietuviškai aiškino vieną posmą iš Izaijo knygos, žr.: ten pat, p. 242.

⁷⁶ P. R a b i k a u s k a s, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, par. L. Jovaiša, Vilnius, 2002, p. 135.

Minėtą Mikalojaus šaką pratęsė kiti jo sūnūs – Stanislovas ir Kristupas Gruževskiai. Stanislovas įsikūrė Dirvėnų valsčiuje⁷⁷. Jis turėjo sūnų Mikalojų⁷⁸, kuriam buvo parinktas šakos pradininko vardas. Manytina, jog ši Gruževskių linija vegetavo, įsiliejusi į smulkiosios bajorijos terpę.

Kiek kitoks Mikalojaus sūnaus Kristupo linijos likimas. XVII a. 4–5 dešimtmečiais Kristupas Gruževskis minimas kaip vaznys⁷⁹. Jis susilaukė dukters Joanos Marcibelės ir sūnaus Kazimiero. Šios šakos išlikusius giminystės ryšius su Jono Gruževskio šaka liudija Kazimiero dalyvavimas pusbrolio Jurgio Gruževskio pirkimuose⁸⁰ bei išskirtinė jo vieta pusbrolio testamente⁸¹. Tuo tarpu Kristupo duktė Jona Marcibelė tapo Vilniaus benediktinių vienuolyno vyresniaja⁸². 1681 m. išleistos maldaknygės dedikacijoje ji įvardijama *Marcybelii Ioannie z Okurowa Gruzewskiej*⁸³. Tai rodo, jog ir trečios emigravusių bajorų kartos savimonėje išliko žinoma ir buvo fiksuojama tiksli giminės kilmės vieta, sutapatinama su šios šakos pradininkui atitekusia palikimo dalimi. Kristupo linija, manytina, taip pat įsiliejo į smulkiosios bajorijos sluoksnį.

Vienai iš minėtų Mikalojaus linijų, pagal turėtas valdas Dirvėnų valsčiuje, priklausė Petro⁸⁴ bei Martyno Gruževskių linija. Žinoma, jog pastarasis palaikė ryšius su Kelmės šakos atstovu Jurgiu Gruževskiu⁸⁵, turėjo sūnus: Andrių, Steponą, Vladislovą (?) ir dukrą Zuzaną⁸⁶.

⁷⁷ 1621 m. Žemaitijos kariuomenės surašymo rejestras, *AGAD*, AR, dz. VII, Nr. 85, l. 15v.: „<...> p. Stanisław Gruzewski z Gębukim“.

⁷⁸ Mikalojaus Stanislovaičio Gruževskio Dirvėnų dvaro dalies pardavimas J. Verteliui ir V. Liaudginui, Vilnius, 1638 m. rugpjūčio 16 d. (išrašas iš Vyr. Tribunolo knygu), *VUB RS*, f. 8, b. 3692, l. 1.

⁷⁹ Vazniu jis minimas 1639–1645 m., pgl. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 1: *Joniškis, Jurbarkas*, sud. A. Tyla, p. 41, 47, 49; *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais. I dalis. XVI–XVII amžiai*, sud. K. Jablonskis, Vilnius, 1959, p. 123, 222, 226, 235, 249.

⁸⁰ A. Petraševičiaus raštas dėl taikaus susitarimo su J. Gruževskiu, Kelmė, 1651 m. lapkričio 15 d., *LNMB RS*, f. 91, b. 655, l. 19.

⁸¹ Jurgio Gruževskio testamentas, Kelmė, 1651 m. balandžio 20 d. (XVIII a. kopija), *LMAB RS*, f. 37, b. 1201, l. 3–4: „przez czas nie mały usługami swemi ayczliwą swoją przyjaźń oświadczał“.

⁸² Joanos Marcibelės Gruževskytės byla su Dirvėnų dvaro savininkais, 1678 m. spalio 24 d., *VUB RS*, f. 8, b. 3693, l. 1–3.

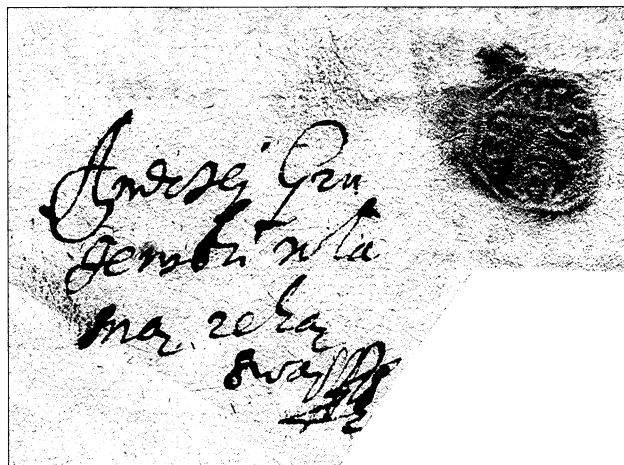
⁸³ Ch. Z. Z d r o s k i, *Pektoralik duchowny dla panien zakonnych pod regulą świętego Benedykta żyjących...*, Wilno, 1681, s. 3.

⁸⁴ *AGAD*, AR, dz. VII, Nr. 85, l. 15v.: „p. Piotr Gruzewski 1/3 imienia Dirwian“.

⁸⁵ M. Grodskio Švarkiškių k. pardavimas J. Gruževskui, Raseiniai, 1638 m. gruodžio 2 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 595, l. 36.

⁸⁶ A. Šimkaičio ir A. Pikelio skundas, Dirvėnai, 1664 m. kovo 3 d. (kopija), *LMAB RS*, f. 21, b. 1697, l. 1; Zuzanos Martynaitės Gruževskytės skundas, 1679 m. liepos 10 d. (kopija), ten pat, b. 1698, l. 1–2, J. Druktenio skoliaraštis, ten pat. b. 1362, l. 1.

2 pav. Andriaus Gruževskio parašas ir antspaudas (1616 m.), *LMAB RS*, f. 37, b. 9261, l. 2.

Kur kas glaudesni ryšiai su Jono Gruževskio šaka buvo jo jauniausiojo brolio Andriaus (2 pav.). XVI a. pabaigoje vedęs Sofiją Vitkovskytę-Liasockienę, Andrius įsikūrė Vilniaus paviete⁸⁷. Po žmonos mirties jis persikėlė į Žemaitiją, kur vedė antrą kartą. Andriaus žmona tapo Kristina Tautvydaitė, smulkiosios bajorijos atstovė⁸⁸. XVII a. pradžioje, manytina, dar broliui Jonui esant gyvam, jis pradėjo administruoti pagrindiniame jo, o vėliau ir jo sūnaus Jurgio, Kelmės dvare⁸⁹. Nors ir buvo skirtingų konfesinių pažiūrų (Andrius pasirinko katalikybę), ryšiai su mirusio brolio Jono šeima nenutrūko. Antai XVII a. pradžioje jis minimas Jono sūnaus Jurgio Gruževskio pirkimo dokumentų eschatokoluose⁹⁰. Savo testamente Andrius minėtą sūnėną paskyrė vienu iš savo testamento vykdytojų⁹¹. Šioje kartoje dar aptinkame egzistuojančio solidarumo apraiškas.

Pagrindinis Andriaus dvaras buvo Kražių paviete⁹². Su Kristina Tautvydaite jis susilaukė gausios šeimynos: dviejų sūnų, Jono ir Povilo, ir keturių dukterų: Onos (ištekintos už Višemirskio), Elžbietos (už Kurnickio), Marijonos ir Zuzanos. Skirtingą Jono

⁸⁷ *АВАК*, т. 32, Вильна, 1907, с. 463.

⁸⁸ Gruževskio testamentas, Pakražantis, 1644 m. birželio 29 d., *VUB RS*, f. 7, b. 11/14463, l. 287–290.

⁸⁹ B. G r u ž e v s k i, min. veik., p. 96.

⁹⁰ J. Gruževskio raštas dėl skriaudos Orvydams, Kelmė, 1638 m. birželio 26 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1039, l. 4.

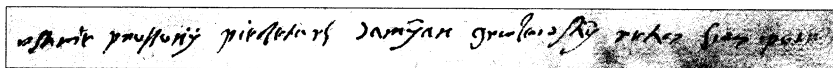
⁹¹ Andriaus Gruževskio testamentas, Pakražantis, 1644 m. birželio 29 d., *VUB RS*, f. 7, b. 11/14463, l. 287–290.

⁹² *AGAD*, AR, dz. VII, Nr. 85, l. 8v.

ir Andriaus šakų finansinę padėtį nusako pasogų skyrimai dukroms. Andrius dviems dar neištekintoms dukroms Marijonai ir Zuzanai paskyrė po 300 kapų grašių pasogos, tuo tarpu Jurgis, Jono Gruževskio sūnus, kiekvienai dukrai skyrė po 15 tūkst. auksinų⁹³. Jauniausios šakos menką ekonominį pajėgumą rodo ir tai, jog pagrindiniams giminės pratesėjams sūnams Andrius Gruževskis paliko tik du nedidelius Naisių ir Pakražančio dvarelius (Kražių valsčiuje), o jauniausiajam sūnui Povilui, kuris visą laiką gyveno tėvo namuose, paskyrė Vilniuje užstatytą drabužių su auksinėmis sagomis⁹⁴.

Pagrindinis Andriaus šakos pratesėjas buvo Povilas, vedęs Elžbietą Stanislovaite Vazinskytę, su kuria susilaukė sūnaus Stepono⁹⁵. Šią šaką, kaip ir kitas jaunesniausias šakas, slėgė finansiniai sunkumai, vertę parduoti ir taip susmulkėjusias žemes⁹⁶. Tai lėmė, kad jauniausioji šaka nusigyveno, įsiliejusi į Kražių valsčiaus bajoriją.

Didžiausioje vyriausiojo brolio Jono įtakoje buvo Damijonas Gruževskis, išbuvęs jo globoje daugiau nei 30 metų bei taip pat pasirinkęs evangelikų tikėjimą⁹⁷ (3 pav.).

3 pav. Damijono Gruževskio parašas ir antspaudas (1604 m.), *LMAB RS*, f. 37, b. 1552, l. 2.

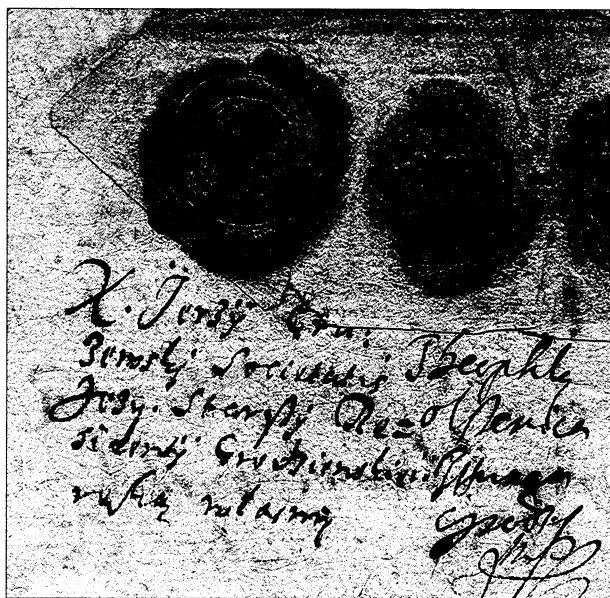
⁹³ Jurgio Gruževskio testamentas, Kelmė, 1651 m. balandžio 20 d. (XVIII a. kopija), *LMAB RS*, f. 37, b. 1201, l. 3–4.

⁹⁴ Andriaus Gruževskio testamentas, Pakražantis, 1644 m. birželio 29 d., *VUB RS*, f. 7, b. 11/14463, l. 287–290.

⁹⁵ S. Gruževskio žemės pardavimas kunigui J. Burmykai, 1692 m. rugpjūčio 22 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 3074, l. 1.

⁹⁶ 1667 m. Povilas Gruževskis turėjo 2 dūmus, prieš tai pardavęs kitus 2, 1667 m. Žemaitijos padūmės mokesčio rinkimo sąrašas, *LVIA*, SA, b. 3234, l. 99; P. Gruževskio ir E. Vazinskytės pusės valako pardavimas, 1676 m. gruodžio 6 d., (nuorašas), *LNMB RS*, f. 91, b. 530, l. 1: „bėdąc potrzebni sumy pieniedzy“.

⁹⁷ 1590 m. buvo Tytuvėnų vietininkas, vėliau dalyvavo brolio sandėriuose, J. Gruževskio ir V. Radziminskio apskaitimas žemėmis, Nerpliai, 1604 m. liepos 16 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1552, l. 2.

4 pav. Gardino jėzuitų vyresniojo Jurgio Gruževskio parašas ir antspaudas (1628 m.),
LMAB RS, f. 273, b. 160, l. 1v.

Damijono šaka įsikūrė Žemaitijoje⁹⁸. 1585 m. jis vedė Kotryną Laganovskytę⁹⁹. Savo dukterį Kotryną 1622 m. ištekino už Žemaitijos žemionio Jono Petravičiaus¹⁰⁰. Mirus broliui, Damijonas aktyviai įsitraukė į evangelikų reformatų veiklą. 1623 m. jis minimas kaip Vilniaus evangelikų reformatų bendruomenėje dirbantis katechetas. Tapęs kunigu, buvo pasiūstas pamokslauti pas Adomą Tolvaišą, Žemaitijos kaštelioną¹⁰¹.

Dauguma Žemaitijoje įsikūrusių Gruževskių šakų, nepaisant konfesinių skirtumų, veikė solidariai. Tačiau solidarumas palaipsniui, antroje trečioje kartoje, mažėjo. Jau nesniųjų Gruževskių šakų linijos taip susmulkėjo, kad kartais sunku atsekti giminytės ryšius. Jos pamažu „paskendo“ smulkiojoje bajorijoje.

⁹⁸ B. Gruževskis klysta teigdamas, kad Damijonas neturėjo palikuonių, žr.: B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 3.

⁹⁹ S. U r u s k i, min. veik., p. 30.

¹⁰⁰ Kotrynos Gruževskytės testamentas, 16? m., (originalas), *LMAB RS, f. 207, b. 651, l. 1–2.*

¹⁰¹ *Akta synodów prowincjalnych Jednoty Litewskiej 1611–1625*, Wilno, 1915, s. 80, 89, 90: „segregowany na ministerium x. Damian Gruzewski“.

Kelmės šakos iškilimas: Žemaitijos kunigaikštystės elite

Sumani Kelmės valdos konstravimo strategija, giminytė su Žemaitijos elito gimine – tai veiksniai, lėmę Gruževskių Kelmės šakos iškilimą. Tačiau vienas svarbiausių faktorių, nulėmusių Gruževskių giminės įsitvirtinimą Žemaitijos elite – Biržų ir Dubingių Radvilų protekcija. Jos dėka Gruževskiai iš privataus Radvilų dvaro pareigūnų – vietininkų perėjo į aukštesnį klientų ratą.

Jonas Gruževskis, Kelmės šakos pradininkas, paliko tris sūnus: Jurgį, Kristupą, kitą Jurgį bei penkias dukras¹⁰². Nors tėvai buvo uolūs evangelikai reformatai, tačiau vyriausias sūnus Jurgis tapo kataliku¹⁰³. Tuometinę šeimos dramą liudija ir tai, jog vyriausias sūnus neminimas šeimos turtiniuose dokumentuose. Jurgis lemiama žingsniui pasiryžo tik po tėvo mirties, tapdamas vienuoliu jėzuitu ir patvirtindamas, kad jokių paveldėtojų ir turtų neturi, išskyrus Dievą¹⁰⁴. Visiškai įmanoma, kad jėzuitas Jonas patraukė pusbrolių Jurgį į katalikybę bei sužavėjo vienuolišku gyvenimu. Tolesnę pusbrolio Jono įtaką Jurgiui patvirtina pastarojo tapimas Gardino jėzuitų vyresnioju¹⁰⁵ (4 pav.). Kitas Jono sūnus Kristupas liko nevedęs¹⁰⁶. Pagrindiniu ir vieninteliu šeimos turtų paveldėtoju liko Jono Gruževskio sūnus Jurgis.

Jurgis vedė Marijoną Podbereckytę – žymaus XVII a. pradžios evangelikų reformatų gynėjo Jurgio Samsono Podbereckio, Breslaujos maršalkos, dukrą. Podbereckių giminytės ryšiai su Zavišomis, Dorohostaiskiais, Tarnovskiais, Sapiegomis rodė jų glaudžius ryšius su LDK elitu¹⁰⁷. Pažymėtina, jog XVIII a. antroje pusėje pačių Gruževskių sukurta jų genealoginė bei vedybinių ryšių schema prasidėjo būtent šių ryšių komentavimu. Tai parodo, jog vėlesnės kartos suprato matrimoniniais ryšiais įgyto statuso svarbą¹⁰⁸, žymintį ryškų Gruževskių giminės lūžį.

Įsitvirtinti broliui Žemaitijoje padėjo penkių Jurgio seserų vedybos. Jos daugiausia buvo ištekintos už evangelikų reformatų: Darata tapo būsimojo Minsko vaivados Jono Puzinos žmona, Jadvyga buvo ištekinta už Upytės pakamario Dimitrijaus Mikalojaus Kurpskio, Elžbieta – už Jono Hryčino, Ona – už Trakų pavaivadaičio Teofilio Rajeckio,

¹⁰² B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 115–135.

¹⁰³ Jėzuitų ordino šaltiniai patvirtina, kad Jurgis gimė Žemaitijoje, Sofijos Radziminskytės ir Jono Gruževskio šeimoje, *Encyklopedia wiedzy o Jezuitach*, s. 200.

¹⁰⁴ Jurgio Gruževskio raštas dėl paveldėtojų, Vilnius, 1634 m. spalio 30 d., ten pat, f. 90, b. 6, l. 1.

¹⁰⁵ Gardino jėzuitų vyresniojo J. Gruževskio ir T. Olsenicos namo pardavimas M. Bzoseci, 1628 m., *LMAB RS*, f. 273, b. 160. l. 1–2.

¹⁰⁶ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 115–135.

¹⁰⁷ Gruževskių ir Podbereckių giminytės lentelė (sudaryta XVIII a. pab.), *LMAB RS*, f. 37, b. 769, l. 2.

¹⁰⁸ Ch. D u h a m e l l e, *L'héritage collectif. La noblesse d'église rhénane. 17e–18e siècles*, Paris, 1998, p. 99–101.

o Kotryna – už Vilniaus stalininko Alberto Petkevičiaus¹⁰⁹. Šie giminystės ryšiai pamažu plėtė Gruževskių įtaką gretimuose ir tolimesniuose pavietuose, išryškindami įtakos tinklo kontūrus.

Pažymėtina, kad Jurgis buvo gavęs nemenką išsilavinimą: studijavo Dancige, mokėjo rusenų, lenkų, vokiečių kalbas¹¹⁰. Manytina, jog tai lėmė J. Gruževskio patekimą į K. Radvilos klientūrą.

K. Radvila 1617–1626 m., aktyviausiu savo gyvenimo laikotarpiu, verbavo klientus. Jis, kaip vyriausias giminės asmuo (1621 m. mirė jo brolis), tapo pagrindiniu buvusių Jurgio ir Jonušo Radvilų klientų globėju, be to, buvo pagrindinis evangelikų reformatų bažnyčios patronas (jo globoje buvo apie 40 bendruomenių¹¹¹).

Pirmuosius J. Gruževskio ir K. Radvilos kontaktus liudija išlikusi korespondencija nuo 1618 m. Tikėtina, jog K. Radvilos, LDK didžiojo etmono, dėka 1619 m. J. Gruževskis tapo rotmistru¹¹². Patrono ir jo globotinio ryšiai ypač suintensyvėjo Livonijos karo metu, kai J. Gruževskis nuolat laiškais informuodavo K. Radvilą apie karinius veiksmus, rekomenduodavo jo aplinkoje pasižymėjusius karininkus¹¹³, taip patronui pateikdamas „politinių bičiulių“ – būsimų klientų kandidatūras¹¹⁴. Nuolatinis patrono ir globotinio kontaktas stiprino abipusius ryšius, tai beje, paliudija išlikusi gausi korespondencija¹¹⁵. Neakivaizdų kliento protegavimą ir jo įvertinimą rodo tai, jog 1621 m. J. Gruževskis buvo paskirtas Žemaitijos vėliavininku¹¹⁶. Ši pirmoji svarbi J. Gruževskio pareigybė žymėjo jo patekimą į Žemaitijos valdžios elitą bei rodė tolesnės karjeros permainas.

Išaugusi K. Radvilos konfesinė veikla ir statusas (1631–1633 m. jis tapo pagrindiniu religinių disidentų globėju LDK, o po Rapolo Leščinskio mirties – ir visos Respublikos)¹¹⁷ darė įtaką ir jo kliento konfesinei veiklai. Religinių nuostatų bendrumas tapo artima ir pagrindine J. Gruževskio ir K. Radvilos jungiamąja grandimi, kuri ryškiai atsispindėjo pastarojo konfesinėje veikloje.

¹⁰⁹ B. Gruževskis, min. veik., p. 115.

¹¹⁰ Ten pat, p. 125.

¹¹¹ U. Augustyniak, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła*, s. 18.

¹¹² Gruževskių bajorystės įrodymo dokumentai, 1799 m. sausio 15 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1465, l. 3; A. Tyła, *Lietuva ir Livonija XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*, Vilnius, 1986, p. 148.

¹¹³ Antai Jurgis Gruževskis, aprašydamas karinius veiksmus Estijoje, gyrė kapitoną Seridoną už jo dalyvavimą Livonijos karinėje kampanijoje (nors jis tebuvo gavęs pusę algos), kuris pasižymėjo kaip *exossimus*, žr.: J. Gruževskio laiškas K. Radvilai, Kuoknesė, 1619 m. vasario 3 d., *AGAD*, AR, dz. V, Nr. 4830, l. 11–12.

¹¹⁴ *Bičiulio* terminas – tai kliento atitikmuo, kuris buvo arčiau patrono nei tarnai ar dvariščiai, žr.: U. Augustyniak, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła*, s. 19.

¹¹⁵ Radvilų archyve saugomi 22 išlikę Jurgio Gruževskio laišakai K. Radvilai, *AGAD*, AR, dz. V, Nr. 4830, l. 1–62.

¹¹⁶ Žemaičių seniūno J. Valavičiaus ir Žemaitijos vėliavininko J. Gruževskio išduotas pažymėjimas P. ir K. Budrikams ir J. Mačiuliui, Milvydai, 1621 m. spalio 29 d., *LMAB RS*, f. 32, b. 35, l. 1.

¹¹⁷ U. Augustyniak, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła*, s. 22.

XVII a. pradžioje J. Gruževskis griebėsi aktyvios konfesinės veiklos. XVII a. pirmojoje pusėje jis buvo trijų Žemaitijos¹¹⁸, o vėliau ir Deltuvos bendruomenių globėjas¹¹⁹, be to, pastatė naują evangelikų reformatų bažnyčią Kelmėje, paskelbė naujus nuostatus savo valdos gyventojams¹²⁰. J. Gruževskio vadovaujama Kelmės evangelikų reformatų bendruomenė tapo viena iš aktyviausių Žemaitijoje. Ją aptarnaujantys dvasininkai rūpinosi kitomis bendruomenėmis¹²¹. Be to, Kelmės bendruomenė rėmė ir kitos Žemaitijos parapiinės bendruomenės¹²². Jai priklausė žymiausios Žemaitijos evangelikų reformatų giminės: Orvydai, Kęstartai, Birialos, Kiaunarskiai, Gruzdžiai, Gorskiai¹²³.

J. Gruževskio politinėje veikloje randame bendros veiklos sąsajas su patronu. Nors nuo 1628 m. K. Radvila priklausė Zigmanto Vazos opozicijai¹²⁴, jis pasistengė, kad J. Gruževskis aktyviai pasireikštų politinėje ir karinėje veikloje. Manytina, jog K. Radvilos dėka J. Gruževskis buvo išrinktas pasiuntiniu iš Žemaitijos į 1625¹²⁵, 1629, 1632 (elekcinį) ir 1639 m. vykusius seimus, taip pat paskirtas komisoriumi išmokėti kariams algas, nustatyti sienas¹²⁶. Mirus Zigmantui Vazai, 1632 m. rengiantis elekciniam seimui, K. Radvila J. Gruževskį pasiuntė į Žemaitiją, pavesdamas perduoti 21 laišką tam tikriems asmenims¹²⁷. Pastebėtina, jog nuo patrono santykių su valdovu priklausė jo klientų aprūpinimas pareigybėmis. J. Gruževskio patronas K. Radvila 1633–1636 m. palaikė neblogus santykius su išrinktu valdovu Vladislavu Vaza¹²⁸, tad neatsitiktinai 1635 m. J. Gruževskis gavo Žemaitijos žemės teisėjo vietą¹²⁹ (5 pav.).

¹¹⁸ G. B ł a s z c z y k, *Żmudz w XVII i XVIII wieku: zaludnienie i struktura społeczna*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Historia, nr. 125, Poznań, 1985, s. 29.

¹¹⁹ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 145–150.

¹²⁰ K. Gruzdžio ir jo žm. Laukuvos dvaro pardavimo raštas Sofijai Gruževskienei, Kelmė, 1611 m. sausio 29 d. (išrašas iš Žemaitijos PTK), *LNMB RS*, f. 91, b. 579, l. 1; B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 91–93.

¹²¹ Kelmės pamokslininkas Jonas Liubomirskis, aptarnavęs Kelmės kalvinų bendruomenei priklausiusias parapijas, skundėsi Karšuvos tįjūnui K. Gorskiui, jog kiekvieną kartą atvykdamas į Mankiškes neranda tikinčiųjų, žr.: J. Liubomirskio laiškas K. Gorskiui, Mankiškės, 1649 m. liepos 21 d., *LNMB RS*, f. 91, b. 813, l. 1.

¹²² Šiluvos partikuliarinio sinodo nutarimas paremti Kelmės evangelikų bažnyčią 100 kapų gr., Šiluva, 1644 m. gegužės 2 d., ten pat, f. 93, b. 663, l. 1.

¹²³ Kelmės kalvinų raštas Vilniaus sinodui, Kelmė, 1624 m. gegužės 27 d., ten pat, f. 91, b. 665, l. 1.

¹²⁴ U. A u g u s t y n i a k, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła*, s. 21.

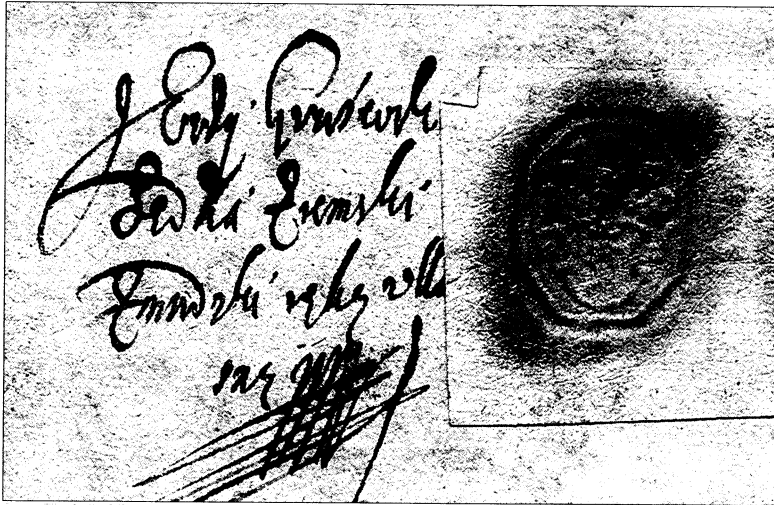
¹²⁵ J. S e r e d y k a, *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole, 1989, s. 66.

¹²⁶ S. U r u s k i, min. veik., p. 30; T. Ż y c h l i Ń s k i, min. veik., p. 63.

¹²⁷ H. W i s n e r, Kilka uwag o stronnictwie wojewody wileńskiego Krzysztofa Radziwiłła (1585–1640), *Zapiski Historyczne*, LXII, 1997, z. 4, s. 33.

¹²⁸ U. A u g u s t y n i a k, *Dwór i klientela Krzysztofa II Radziwiłła*, s. 23.

¹²⁹ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 151.

5 pav. Žemaitijos žemės teismo teisėjo Jurgio Gruževskio parašas ir antspaudas (1645 m.),
LMAB RS, f. 37, b. 595, l. 53v.

Vienas svarbiausių giminės tikslų buvo išlaikyti sukauptas valdas ir jas padidinti. Reikšmingu įvykiu Gruževskių žemėvaldoje galima laikyti faktą, kad 1630 m. mirdamas Jurgis Samsonas Podbereckis mylimam savo žentui J. Gruževskiui perdavė Deltuvos ir Mantvydavo miestelius su Upninkų dvaru¹³⁰, kuriuos 1652 m. Jurgio Gruževskio žmona Marijona nupirko iš tuometinių savininkų Sofijos Dorohostaiskytės ir jos vyro Tomo Sapiegos¹³¹. Be to, Gruževskių žemėvaldą papildė valdovo suteiktas Kuršėnų miestelis¹³² bei gauta Didžiųjų Dirvėnų tiją¹³³.

J. Gruževskio dėka į Radvilų klientūrinę sistemą buvo įtraukti trys jo sūnūs: Jonas, Mikalojus ir Kristupas, taip susiformuojant pastoviam Gruževskių kaip klientų perimamumui. Nuo 1637 m. aštuoniolikmetį Joną ir jo brolių Mikalojų Gruževskius aptinkame tarp beveik vienmečio Boguslavo Radvilos palydovų, kurie su savo būsimuoju patronu keliavo ir studijavo užsienyje: 1637 m. broliai įsimitrikuliavo protestantiškuose Gronin-

¹³⁰ Ten pat, p. 145–150.

¹³¹ M. Gruževskienės turto paskirstymas sūnams, Kelmė, 1663 m. lapkričio 6 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1449, l. 1–1v; *LNMB RS*, f. 93, b. 825, l. 1.

¹³² 1653–1699 m. mokesčių kvitai, kurie buvo perleisti Gruževskiams, *LMAB RS*, f. 37, b. 715, l. 2–51.

¹³³ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 151.

geno, 1640 m. – Leideno universitetuose (Olandija)¹³⁴. Be to, 1643 m. Jonas su Boguslavu Radvila keliavo po Prancūziją¹³⁵. Šių kelionių metu Jonas gerai išmoko prancūzų kalbą, kuri pravertė XVII a. vidurio karų metu¹³⁶.

Radvilos pasirinko ir jaunesniosios kartos karjera: Jonas Gruževskis tapo valdovo dvarioniu, 1648 m. dalyvavo Jono Kazimiero elekcijoje¹³⁷. Kristupo Radvilos sūnaus Jonušo protekcijų sąsajas su Gruževskiais įrodo faktas, kad 1651 m. savo testamente Jurgis Gruževskis Jonušą paskyrė pagrindiniu savo vaikų ir valdų globėju¹³⁸. Tačiau netikėta mirtis 1655 m. nutraukė garsiojo evangelikų globėjo Jonušo Radvilos protekcijas¹³⁹.

Nuolatinė Radvilų protekcinė politika antrosios kartos Gruževskius išvedė į Žemaitijos elitą ir užtikrino vietą jame. Nuolatinis patronų ir klientų ryšys bei šio ryšio tęstinumas iš kartos į kartą garantavo giminės palikuonių kilimą.

Nuo lokalinio iki LDK elito

XVII a. vidurio bei antrosios pusės karinės ir politinės permainos LDK smarkiai veikė bajoriškos visuomenės aukščiausių sluoksnių kaitą. Socialinis mobilumas įgavo kitą pagreitį. Pamažu iškilo proteguojamos naujos, dažniausiai iš vidutiniosios bajorijos kilusios giminės, patekusios į LDK elito aukštumas. Įvykę socialiniai pokyčiai atsispindi ir Gruževskių giminės likime.

Trečioji Kelmės Gruževskių karta, Jurgio sūnūs – Jonas, Mikalojus ir Kristupas toliau plėtė giminystės ryšius bei giminės įtakos erdvę. Pagrindine šios kartos grandimi tapo vyriausias brolis Jonas. Jo vedybos su garsios, tuo metu kaip tik besiveržiančios į LDK oligarchų gretas giminės atstove, Trakų kašteliono Aleksandro Oginskio dukra Teodora buvo sumani ir puiki partija¹⁴⁰. Vien Oginskių giminės užimami urėdai (LDK kanclerio, kalavijininko, rūmų išdininko, pastalininkio) daug sakė apie šios giminės siekius. Šie giminystės ryšiai tapo svarbiausiu Gruževskių iškilimo veiksmu.

Antrajam broliui Mikalojui atiteko šalutinis vaidmuo. Jo vedybos su Joana Bilevičiūte atspindėjo giminės siekį – išlaikyti glaudžius ryšius su Žemaitijos elitu, bei patvirtina antraeilį Mikalojaus vaidmenį giminės vedybinėje politikoje¹⁴¹. Nuolat būdamas

¹³⁴ V. Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*, Čikaga, 1987, p. 111.

¹³⁵ T. Wasilewski, *Wstęp, Bogusław Radziwiłł. Autobiografia*, Warszawa, 1979, s. 21.

¹³⁶ *Mikalojaus Kazimiero Šemetos „Reliacija“*, parengė A. Tyla, Vilnius, 1994, p. 106.

¹³⁷ B. Gružewski, *min. veik.*, p. 213.

¹³⁸ J. Gruževskio testamentas, Kelmė, 1651 m. balandžio 20 d., XVIII a. nuorašas, *LMAB RS*, f. 37, b. 1201, l. 3–4.

¹³⁹ H. Wisner, *Jonušas Radvila (1612–1655). Kėdainių šešėlyje*, Vilnius, 2000, p. 245.

¹⁴⁰ B. Gružewski, *min. veik.*, p. 224.

¹⁴¹ T. Žychliński, *min. veik.*, p. 64.

šalia vyriausiojo brolio, jis tarsi ir liko jo šešelyje¹⁴². Mikalojus tegavo Mažųjų Dirvėnų tiją vietą¹⁴³.

Visiškai kitokia buvo Kristupo Gruževskio karjera bei svarba šios kartos politikoje. Jo sėkmės pradžia galima sieti su tėvo rodytais stipriais jausmais jaunėliui¹⁴⁴. Kristupas, matyt, buvo kur kas veiklesnis ir energingesnio charakterio nei jo brolis Mikalojus. Nemenkas buvo ir jo išsilavinimas: studijos užsienio universitetuose¹⁴⁵, buvimas valdovo dvare¹⁴⁶, be to, jis turėjo biblioteką (vėliau ji atiteko sūnėnams)¹⁴⁷. Jam, kaip jauniausiajam sūnui, tarsi buvo skirta toliau plėtoti giminystės ryšius su Kauno pavieto elito giminėmis. Puikus to įrodymas – 1666 m. įvykusios Kristupo vedybos su Eva Elžbieta Eperiešaitė, Kauno pastalininkaitė¹⁴⁸. Tačiau giminystė su Kauno pavieto elito gimine buvo tik vienas iš jo vykdytų sumanių giminės įtakos veiksnių.

Kita Kristupo įtakos plėtimo sfera – pareigybinė sistema. Pagrindinis veiksnys, nulėmęs pareigybinę plėtrą, buvo iš motinos pusės paveldėti Deltuvos ir Upninkų dvarai¹⁴⁹. Kristupo tapimas Vilkmėgės pavieto vaiskiu (1679 m.), o vėliau Vilniaus vaiskiu¹⁵⁰ rodė jo greitumą ir svarbius karjerinius šuolius. Minėti pareigybiniai poslinkiai giminės geografinėje erdvėje didino giminės galią. Vien Kristupo aktų eschatokoluose užfiksuotos Vilkmėgės žemės ir pilies teismų bei kai kurios Vilniaus pavieto pareigūnų pavardės parodo įtakingą jo ryšių tinklą su lokalaus elito atstovais¹⁵¹.

Prie brolių įtakos bei giminystės ryšių plėtimo prisidėjo svarbios seserų vedybos¹⁵². Reikšmingas vaidmuo atiteko vyriausiajai seseriai Daratai, ištekintai už Mikalojaus

¹⁴² Kartu studijavo universitetuose, žr.: V. B i r ž i š k a, min. veik., p. 111; dalyvavo XVII a. vid. karuose, žr.: M. Gruževskienės turto paskirstymas sūnams, Kelmė, 1663 m. lapkričio 6 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1449, l. 1–1v.

¹⁴³ T. Ž y c h l i ņ s k i, min. veik., p. 64.

¹⁴⁴ Studijuojant Kristupui užsienyje tėvas rūpinosi jo finansiniu rėmimu (1650 m. davė 11000 talerių), buitimi (stalo serviravimu: medžiaga, įrankiais), apranga, žr.: J. Gruževskio testamentas, Kelmė, 1651 m. balandžio 20 d., XVIII a. nuorašas, *LMAB RS*, f. 37, b. 1201, l. 3–4.

¹⁴⁵ Ten pat, f. 37, b. 1201, l. 3–4: „zostaje na ten czas w cudzych zamorskich krajach na naukach wyzwolonych“.

¹⁴⁶ Jono Kazimiero privilegija dvarioniumi K. Gruževskiumi Dotnuvos tiltinei, Varšuva, 1667 m. liepos 18 d., *ABAK*, t. 13, Вильна, 1886, c. 102–103: „dworzanina naszego pokojowego“.

¹⁴⁷ Vilniaus vaiskio Kristupo Gruževskio testamentas, Upninkai, 1685 m. spalio 15 d. *LVIA*, SA, Vilkmėgės pilies teismo knyga, Nr. 4703, l. 569v: „bibliotekę moją w równy dział po połowicie daję.“

¹⁴⁸ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 179.

¹⁴⁹ M. Gruževskienės turto paskirstymas sūnams, Kelmė, 1663 m. lapkričio 6 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1449, l. 1–1v.

¹⁵⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. I: *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek*, pod redakcją A. Rachuby, Warszawa, 2004, s. 199, 509.

¹⁵¹ Vilniaus vaiskio Kristupo Gruževskio testamentas, Upninkai, 1685 m. spalio 15 d., *LVIA*, SA, Nr. 4703, l. 567–572.

¹⁵² Jurgis su Marijona Podbereckyte susilaukė 5 dukrų, jauniausioji Elžbieta liko netekėjusi, žr.: B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 176.

Skorulskio, Kauno vėliavininko. Jos santuoka plėtė Gruževskių įtaką Kauno paviete. Ne mažiau svarbios buvo ir kitų seserų santuokos. Jadvyga buvo ištekinta už Otono Tyzenhauzo, vėliau tapusio Žemaitijos vaikiu, Ona – už Vladislavo Kerdiejaus, vėliau, mirus vyrui, – už Mikalojaus Bychovco, Trakų vėliavininko ir tįjūno, o Sofija – už Tobijo Pučiatos. Be to, pastebimas vedybų tinklo formavimo tęstinumas tuose pačiuose Trakų ir Kauno pavietuose. Apgalvotos seserų santuokos su skirtingų pavietų elito giminių atstovais ketvirtai Gruževskių kartai žadėjo platų bei palankų kitų giminių bendradarbiavimą.

Išplėstą ir įtakingą giminystės ryšių tinklą atskleidžia užfiksuotos svainių, seserėčių, seserėnų išskirtinės vietos testamentuose. Tačiau šie ryšiai nesiribojo vien tik tiesiogine giminyste, jie buvo smarkiai išplėsti horizontaliais ryšiais, nusitęsusiais ligi Pacų ir Tiškevičių¹⁵³. Horizontali giminystės linija, įsitvirtinusi Žemaitijoje, Kauno bei Trakų pavietuose, driekėsi toliau, apimdama kone visą LDK. Giminstės geografinės erdvės plėtotę lėmė Gruževskių vykdoma sutuoktinių konfesinė „atranka“. Neužmirštas likdavo vietinis Žemaitijos elitas, iš kurio kiekvienai Gruževskių giminės kartai buvo parenkama sutuoktinių. Toks Gruževskių vedybinis balansavimas nulėmė plataus giminystės tinklo susiformavimą.

Giminės prestižo ir įtakos augimui svarbi buvo turima žemėvalda. Gruževskių valdos buvo išmėtytos Kauno, Vilkmergės bei Vilniaus pavietuose, tačiau didžiausias ekonominis potencialas buvo Žemaitijoje. XVII a. antrojoje pusėje Gruževskiai Žemaitijoje valdė 803 dūmus: jauniausias brolis Kristupas Mantvydave turėjo 94 dūmus, jo motina Marijona Kelmės valdoje – 499, Mikalojus Mažųjų Dirvėnų tįjūnijoje ir savo Šilėnų dvare – 65, o vyriausias brolis Jonas Didžiųjų Dirvėnų tįjūnijoje valdė 146 dūmus¹⁵⁴. Pagal dūmų skaičių Gruževskiai buvo trečia giminė Žemaitijos kunigaikštystėje. Juos lenkė tik Sapiegos, turėję 2428, ir Radvilos, turėję 1529 dūmus Žemaitijoje¹⁵⁵. Panašų turtinį potencialą Gruževskiai išlaikė ir XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje. Jono sūnus Jokūbas Gruževskis 1690 m. turėjo 648 dūmus ir buvo antras žemvaldys po K. J. Sapiegos, turėjusio 1620 dūmus Žemaitijoje¹⁵⁶.

Pagrindinė Gruževskių rezidencija buvo Kelmės dvaras, įjungęs ir Kelmės miestelį, vieną judriausių jų valdose prekybos ir miestelėniško gyvenimo centrų. Jame XVII a. antrojoje pusėje buvo 300 gyvenamųjų namų, 9 krautuvės, be to, miestelį nuolat aptarnavo du amatininkai, netoliese veikė malūnas¹⁵⁷.

¹⁵³ Vilniaus vaikiio Kristupo Gruževskio testamentas, Upninkai, 1685 m. spalio 15 d., *LVA*, SA, Nr. 4703, l. 567–572.

¹⁵⁴ Apskaičiuota pagal surinktą 1667 m. padūmės mokesčių Žemaitijoje, žr.: ten pat, b. 3234, l. 39, 101, 137, 184; J. Ochmanskis priskaičiavo tik 604 Gruževskiams priklausančius dūmus, žr.: J. O c h m a n s k i s, Žemaitijos bajorai XVII a., *Senoji Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 247.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 246.

¹⁵⁶ G. B l a s z c z y k, min. veik., p. 58–60.

¹⁵⁷ 1650–1673 m. Žemaitijos padūmės rinkėjų kvitai dėl sumokėtų iš Kelmės dvaro mokesčių, *LMAB RS*, f. 37, b. 1442, l. 1–17.

Majorato teisė užtikrino suformuotos Kelmės ordinacijos išlaikymą vienoje linijoje. Marijonos Gruževskienės jauniausiajam sūnui Kristupui atiduotos valdos Vilkmergės pavietuose leido formuotis naujai Gruževskių šakai Vilkmergės paviete¹⁵⁸. Šią galimybę patvirtina Kristupo noras būti palaidotam ne prie protėvių – Kelmėje ar prie motinos giminaičių – Deltuvoje, tačiau jo paties valdoje Upninkuose¹⁵⁹. Kristupas su Elžbieta Eperiešaitė XVIII a. Gruževskių genealogijoje įvardijami kaip bevaikiai (*sterilis*)¹⁶⁰. Tačiau žinoma, kad XVII a. antrojoje pusėje jie turėjo sūnų Andrių, kuris veikiausiai mirė jaunas¹⁶¹. Prisimenant to meto demografinę situaciją, kai iki 15 metų išgyvendavo tik apie pusę vaikų, šis faktas suprantamas¹⁶². Kitas Jono brolis Mikalojus su Joana Bilevičiūte palikuonių taip pat nesušilaukė¹⁶³. Tokia demografinė situacija buvo palanki vyriausiajam broliui Jonui Gruževskiui: jis galėjo išsaugoti visas valdas vienose rankose¹⁶⁴.

Svarbiausias vaidmuo šeimoje atiteko vyriausiajam sūnui Jonui. Jo karjeroje ir veikloje atsispindėjo tolesnės Radvilų protekcijos. Mirus pagrindiniam evangelikų reformatų patronui Jonuši Radvilai, Gruževskius XVII a. antrojoje pusėje savo globon „perėmė“ Boguslavas Radvila. Jonui Gruževskiui puikiai pasirodžius XVII a. vidurio karų metu, 1656 m. jis tapo Žemaitijos vėliavininku¹⁶⁵. Jono Gruževskio ir Boguslavo Radvilos artimumą nusako ir tai, jog Boguslavas Radvila savo testamente (1668 m.) Joną Gruževskį paskyrė vienu iš dvylikos globėjų, patikėdamas savo dukters Liudvikos Karolinos likimą ir jos valdas¹⁶⁶. Šio fakto reikšmingumas byloja apie išaugusį Gruževskių prestižą, nes savo testamentuose Radvilos paminėdavo tik svarbiausius ir artimiausius klientus, o iki tol Gruževskiai nebuvo įvardyti nė viename Radvilų testamente.

¹⁵⁸ M. Gruževskienės valdų paskirstymas sūnams, Kelmė, 1662 m. lapkričio 2 d., *LMAB RS*, f. 37, b. 1449, l. 1–1v.

¹⁵⁹ Vilniaus vaiskio Kristupo Gruževskio testamentas, Upninkai, 1685 m. spalio 15 d., *LVIA*, SA, Nr. 4703, l. 572.

¹⁶⁰ Gruževskių ir Podbereckių giminystės lentelė (sudaryta XVIII a. pab.), *LMAB RS*, f. 37, b. 769, l. 2.

¹⁶¹ S. K o n a r s k i, *Szlachta kalwińska w Polsce*, Warszawa, 1936, s. 100.

¹⁶² *Histoire de la famille. Le choc des modernités*, t. 3, sous la direction de A. Burgière, Ch. Klapisch-Zuber, M. Segalen, F. Zonabend, 1986, Paris, p. 24.

¹⁶³ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 115–135.

¹⁶⁴ Kristupas Gruževskis, su Eperiešaitė nesušilaukęs palikuonių, savo valdas paliko sūnėnams, be to, iš tų valdų paskyrė po tam tikrą pinigų sumą ir dukterėčioms, žr.: Žemaitijos pakamario Jono Gruževskio testamentas, Kelmė, 1689 m. balandžio 10 d., *VUB RS*, f. 7, b. 38/14490, l. 11–18.

¹⁶⁵ Žemaitijos bajorų lauda, Šeduva, 1656 m. birželio 3 d., *LMAB RS*, f. 115, b. 541, l. 597; *Reliacija*, p. 46, 106, 166, 174, 184, 196; A. Š a p o k a, *1655 metų Kėdainių sutartis arba švedai Lietuvoje 1655–1656 metais*, Vilnius, 1990, p. 161–165.

¹⁶⁶ LDK arklidininko Boguslavo Radvilos testamentas, 1668 m. gruodžio 27 d., U. A u g u s t y n i a k, *Testamenty ewangelików reformowanych w Wielkim Księstwie Litewskim*, Warszawa, 1992, s. 209.

Tolesnės LDK didžiojo etmono ir pakanclerio Mykolo Kazimiero, jo sūnaus Karolio Stanislovo Radvilų protekcijos atvėrė platesnes galimybes ir jo klientui¹⁶⁷. Gyvenimo saulėlydyje Jonas Gruževskis (1684 m.) gavo Žemaitijos pakamario pareigas¹⁶⁸.

Jono iškilimui svarbią reikšmę turėjo giminystė su Oginskiais, kurie dalyvavo valstybės vidaus ir užsienio politikoje, stengėsi sukurti galingą klientinę sistemą, konkuruodami su galingiausiomis LDK giminėmis – Radvilomis ir Sapiegomis¹⁶⁹. Šie giminystės ryšiai lėmė Gruževskių giminės įtraukimą į antisapiegišką koaliciją (į jau susiformavusį Oginskių–Pocijų klaną), vėliau puikiai atsispindėjusią LDK vidaus ir karų su švedais metu¹⁷⁰. Gruževskiai Oginskių giminės politikoje atliko tam tikrą vaidmenį. Oginskiai, susigiminiuodami su Gruževskiais, padarė juos savotiška savo atsvara Radviloms ir Sapiegoms Žemaitijoje. Šios vedybos sumaniai integravo naujus ištikimuosius. Minėtų ryšių įtaka atsispindi dviejų Jono Gruževskio sūnų karjerose. Jokūbas Gruževskis pradžioje gavo Žemaitijos stalininko pareigybę, kuri vėliau atiteko jo broliui Martynui¹⁷¹, o 1697 m. Jokūbas tapo LDK virtuvininku¹⁷². Pasieltas Gruževskių socialinis lygis leido rinktis sutuoktinį iš aukštesnio sluoksnio. Jokūbas vedė garsios LDK ir Lenkijos didikų Potockių giminės dukrą Oną, su kuria susilaukė sūnų: Jono ir Martinijono Liudviko¹⁷³.

Taip Gruževskiai pakilo iš lokalaus į LDK valdantįjį elitą. Svarbią reikšmę brolių karjeroms turėjo vienuolikos seserų vedybos su daugelio LDK vaivadijų bei paviėtų elito atstovais¹⁷⁴. Seserų dėka giminystės tinklas išsiplėtė kiekvybiškai bei kokybiškai, tankiai apjungdamas galingą ir platų giminių ratą.

¹⁶⁷ Jono Gruževskio, Žemaitijos pakamario, laiškas Karoliui Stanislovui Radvilai, 1687, *AGAD*, AR, dz. V, Nr. 4834, l. 58–59; J. Gruževskio laiškas, Kelmė, 1687 m. balandžio 17 d., ten pat, Nr. 4837, l. 1.

¹⁶⁸ B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 211.

¹⁶⁹ Apie Oginskių giminės planus žr.: Z. W ó j c i k, *Jan Sobieski 1629–1696*, Warszawa, 1994, s. 416–420.

¹⁷⁰ G. S l i e s o r i ū n a s, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.*, Vilnius, 2001, p. 100, 124; B. D u n d u l i s, *Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII–XVIII a.*, Vilnius, 1977, p. 116.

¹⁷¹ T. Ž y c h l i ņ s k i, min. veik., p. 64.

¹⁷² S. U r u s k i, min. veik., p. 64.

¹⁷³ Žemaitijos pakamario Jono Gruževskio testamentas, Kelmė, 1689 m. balandžio 10 d., *VUB RS*, f. 7, b. 38/14490, l. 11–18; T. Ž y c h l i ņ s k i, min. veik., p. 64; B. G r u ž e w s k i, min. veik., p. 208–225.

¹⁷⁴ Jonas su Teodora Oginskyte susilaukė 12 dukrų: pirmoji, Marijona, buvo ištekinga už Kristupo Pakošo, vėliau – už Povilo Fronckevičiaus (Radziminskio), Kotryna – už Jono Jurgio Chvalkovskio, Sofija – už Andriaus Vladislovo Drobyšo, Elena – už Teodoro Stepono Bilevičiaus, Ona – už Jurgio Andriaus Oborskio, vėliau – už Nezabitovskio, Elžbieta – už Vilhelmo Aleksandro Korfo, Joana – už Povilo Strijensko, Konstancija – už Vespasiano Sinevkos, vėliau – už Ganzhofo, Kristina – už Elioto Rimvydo, vėliau – už Jono Grabovskio, Teodora – už Zigmanto Strijensko, vėliau – už Andriaus Turlajaus, galiausiai – už Vilhelmo Eustachijaus Grotuso, Liudvika Karolina – už Mikalojaus Šemetos. Netekėjusi liko jauniausia duktė, kurios vardas nežinomas, žr.: ten pat, p. 224.

Reikia pastebėti, jog tik ketvirtosios Gruževskių kartos atstovas Jokūbas XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje įvardijo Gruževskių Kelmės šakos kilimo vietą – *panu Jakubowi z Młodzianiewa*¹⁷⁵. Tokią vėlyvą identifikaciją, matyt, galima paaiškinti tuo, kad Jokūbo statusas veikė genealoginės savimonės atgaivinimą.

Taigi Gruževskių įgytas statusas Žemaitijoje bei nuolat pasireiškusios Radvilų protekcijos, išplėstas giminystės ryšių tinklas plačioje geografinėje erdveje sudarė galiomybes ketvirtai kartai patekti į LDK elitą.

Išvados

1. Vyriausiojo brolio Jono vietininkavimas Radvilų valdose bei solidari giminės migravimo politika lėmė Gruževskių giminės įsikūrimą LDK.

2. Radvilų protekcijos, sumaniai vykdyta žemėvalda bei susigiminių su lokalinio elito gimine – Radzimirskiais nulėmė Gruževskių vyriausios – Kelmės šakos iškilimą, tuo pačiu greitą jauniausiųjų šakų įsiliejimą į smulkiają bajoriją.

3. Pirmoje emigravusių bajorų kartoje ryškiai funkcionavęs solidarumas ir jo tęstinumas 2–3 kartoje galėjo nulėmti jaunesniųjų Gruževskių šakų atstovų iškilimą konfesiniame elite bei jų statuso nulėmtą genealoginės savimonės veikimą.

4. Nuosekli vedybinė politika (apgalvota sutuoktinių atranka) išplėtė ir stiprino giminės įtaką Žemaitijoje, o vėliau – LDK vaivadijose.

5. Kelmės ordinacijos suformavimas buvo vienas iš svarbiausių Gruževskių ekonominį pajėgumą garantuojančių veiksnių, užtikrinusių giminės vietą Žemaitijos elite.

6. Pastovi Radvilų protekcija užtikrino laipsnišką Gruževskių kilimą Žemaitijos pareigybėse, o susigiminių su XVII a. pabaigos viena galingiausių LDK giminių – Oginskiais, iškėlė Gruževskius į LDK elitą.

7. Gruževskių giminės istorijos analizė atskleidė vieną iš galimų etnosocialinio mobilumo, vykusio LDK, modelių.

¹⁷⁵ Evangelikų reformatų provincinio sinodo laiškas Jokūbui Gruževskiui dėl Šiluvos dvaro, [1700], LNMB RS, f. 93, b. 1438, l. 3.

ETHNO-SOCIAL MOBILITY IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA: THE EXAMPLE OF THE GRUŽEVSKIS FAMILY (SECOND HALF OF THE SIXTEENTH CENTURY – EARLY EIGHTEENTH CENTURY)*

Summary

JONAS DRUNGILAS

The strengthening ties between the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania in the sixteenth century spurred the movement of their societies. The increasing migration of the expansive Polish nobility and the social adaptation in the GDL became especially relevant after the Union of Lublin. There has been no detailed examination of this problem in historiography.

In order to evaluate the migration of the Polish nobility and the adjustment process in the GDL, the case of a specific family should be evaluated. The Gruževskiai family, which is one of the most famous of the Samogitian families of Polish descent and which has not yet been the subject of deeper research, was selected as the research object.

The number of Polish nobles moving to the GDL especially increased in the second half of the sixteenth century. It was at this time that the Gruževskiai family moved from Mazury. The first of the family to arrive was Jonas Gruževskis, who became the vicegerent of Niehnievičiai, a private holding of Radvila Juodasis (the Black). It is thought that J Gruževskis reached Radvila Juodasis through the latter's holdings in Poland or the estate of his wife E. Šidlovecka. While a vicegerent, Jonas, the eldest, invited his other brothers to come and helped them to get established. This solidarity policy in family migration resulted in the five Gruževskiai brothers settling in the GDL. Jonas' later position as a vicegerent in Šiauliai created favourable conditions for creating the large holding of Kelmė. After moving to and becoming settled in Samogitia, Jonas Gruževskis continued to look after his brothers, appointing them the vicegerents of his estates. The brothers acted in unison after becoming established: they appointed one another the guardians of their children, the executors of their wills, provided financial support, and participated in brother and nephew property transactions. The solidarity of the branches of the Gruževskiai family gradually declined in the second – third generations. The lines of the younger branches of the Gruževskiai family fragmented and gradually 'drowned' in the lesser nobility.

The descendents of Jonas Gruževskis (Kelmė branch) consistently climbed the rungs of the career ladder. The ably performed land-ownership, the intermarriage with the local elite family, the Radziminskiai family, and the protection of Radvila Našlaitėlis caused the rise of this branch of the Gruževskiai family. A consistent marital policy (the shrewd selection of spouses) expanded and strengthened the family's influence in Samogitia and neighbouring districts (*pavietai*). The continued protective policy of the Radvila family and a second generation kinship with the Podbereckiai family elevated the Gruževskiai family to the governing elite of Samogitia. The family's status was ensured by the formation of the indivisible holding – the primogeniture inheritance of Kelmė, one of the most important factors guaranteeing the economic power (about 500 homes (*dūmos*)) of the Gruževskiai family. The expansion of the family network continued by the third generation and the constant

* I would like to thank the management of Swiss Baltic Nett as well as the Gebert Rūf Foundation for a stipend and an opportunity to study at Fribourg University.

protection of the Radvila family ensured the gradual rise of the Gruževskiai family to the highest positions in Samogitia. The internal changes that occurred in the late seventeenth century in the nobility of the GDL and the intermarriage with one of the most powerful families of the GDL, the Oginskiai family, elevated the Gruževskiai family to the elite of the GDL.

The example of the Gruževskiai family reflects the ethno-social changes that occurred in the nobility of the GDL.

Gauta 2004 m. spalio mėn.

Jonas D r u n g i l a s (g. 1978). Vilniaus universiteto doktorantas. Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus vyr. laborantas. Tyrinėjimų kryptis – XVI–XVII a. Lietuvos bajorijos etnosocialinė istorija, magdeburginių miestų šaltiniai.

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.

El. paštas: johan@delphi.lt